

به نام خدا

ماهیان استخوانی دریای خزر

(زیست شناسی، پراکنش، صید و صیادی، بازسازی ذخایر، نقاط قوت و ضعف)

مؤلفین:

دکتر شهرام عبدالملکی

(عضو هیئت علمی موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، موسسه تحقیقات بین المللی تاسماهیان دریای خزر،
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رشت، ایران)

مهندس داود غنی نژاد

(موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، مرکز تحقیقات آرتیمیای کشور،
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ارومیه، ایران)

ویراستاران علمی:

دکتر محمود رامین

(عضو هیئت علمی موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران)

دکتر فرخ پرافکنده حقیقی

(عضو هیئت علمی موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، پژوهشکده اکولوژی دریای خزر،
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ساری، ایران)

سرشناسه	: عبدالملکی، شهرام
عنوان و نام پدیدآور	: ماهیان استخوانی دریای خزر (زیست شناسی، پراکنش، صید و صیادی، بازسازی ذخایر، نقاط قوت و ضعف) / مولفین داود غنی نژاد، شهرام عبدالملکی؛ ویراستاران علمی محمود رامین، فرخ پرافکننده حقیقی؛ ویراستار ادبی گل اندام آل علی
مشخصات نشر	: تهران : موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۴۲۴ص. : مصور (بخشی رنگی)، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۸۵۶-۸۱-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: ماهی ها- دریای خزر - ارزیابی ذخایر
موضوع	: ماهی ها -- دریای خزر
شناسه افزوده	: غنی نژاد، داود، ۱۳۳۶-
شناسه افزوده	: رامین، محمود، ۱۳۳۸-، ویراستار
شناسه افزوده	: پرافکننده حقیقی، فرخ، ۱۳۳۹-، ویراستار
شناسه افزوده	: آل علی، گل اندام، ۱۳۴۶-، ویراستار
شناسه افزوده	: موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ع ۴ د ۴۶۳/ QL
رده بندی دیویی	: ۵۹۷/۰۹۵۵۲۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۰۴۷۹۹

نام کتاب : ماهیان استخوانی دریای خزر (زیست شناسی، پراکنش، صید و صیادی، بازسازی ذخایر، نقاط قوت و ضعف)
 مؤلفین : دکتر شهرام عبدالملکی، مهندس داود غنی نژاد
 ویراستاران علمی : دکتر محمود رامین، دکتر فرخ پرافکننده حقیقی
 ویراستار ادبی : گل اندام آل علی
 شمارگان : ۶۰۰ نسخه
 چاپ اول : سال ۱۳۹۴
 ناشر : موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور
 ناظر چاپ : مدیریت اطلاعات و ارتباطات علمی
 (نشانی : اتوبان تهران کرج - خروجی پیکان شهر - خیابان سرو آزاد - خیابان هشتم غربی - بلوار
 باغ گیاه شناسی ملی ایران - موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور
 تلفن ۴۴۷۸۷۹۵۴ - www.ifro.ir)
 شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۵۸۵۶-۸۱-۴ (ISBN : 978-964-5856-81-4)
 قیمت : ۱۴۰۰۰۰ ریال
 حق چاپ برای موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور محفوظ است.

پیشگفتار مولفین

در دهه های اخیر بر اثر صید و صیادی بی رویه، شاهد کاهش شدید در ذخایر انواع ماهیان در سراسر جهان هستیم که این امر به نوبه خود باعث کاهش تنوع زیستی ماهیان آب شیرین و دریایی گردیده است. این مسئله دانشمندان و مدیران شیلاتی را جهت حفاظت و بازسازی ذخایر گونه های در معرض کاهش و خطر به تفکر و ارائه راهکار واداشته است .

ایران با دارا بودن ۱۸۰۰ کیلومتر ساحل در منطقه خلیج فارس و دریای عمان و حدود ۹۰۰ کیلومتر در سواحل ایرانی دریای خزر و نیز برخورداری از ۲ الی ۲/۵ میلیون هکتار زیست بومهای تالابی که از این مقدار ۱/۵ میلیون هکتار آن جزء آبهای داخلی طبیعی و نیمه طبیعی دسته بندی می شود، ظرفیت بسیار خوبی را برای صید و پرورش آبزیان دارد. دارا بودن سابقه طولانی در بخش صید و پرورش آبزیان، امروزه زیر بخش شیلات را بعنوان یکی از زیربخشهای مهم اقتصادی کشور مطرح کرده است. بطوریکه با تلاش دست اندرکاران این زیر بخش طی دهه گذشته ، میزان تولیدات شیلاتی از حدود ۱۳۳ هزار تن در سال ۱۳۶۵ به ۵۷۵/۵ هزار تن در سال ۱۳۸۵ رسید که بیش از ۴ برابر افزایش داشته است .

دریای خزر با دارا بودن گونه های با ارزش از ماهیان استخوانی و نیز ماهیان خاویاری دارای ارزشهای اکولوژیک و زیست شناختی بسیاری می باشد. در سواحل ایرانی دریای خزر بیش از ۱۵ گونه از انواع ماهیان استخوانی (بجز کیلکا) توسط ۱۳۴ شرکت تعاونی پره در استانهای گیلان، مازندران و گلستان صید و بهره برداری شده و حدود ۱۱ هزار نفر صیاد در این زمینه مشغول به فعالیت می باشند. همچنین چند هزار نفر صیاد غیر قانونی نیز با دام گوشگیر اقدام به صید در طول سال می نمایند. فصل صید ماهیان استخوانی در سواحل ایرانی دریای خزر از اواسط مهر ماه شروع و تا اواخر فروردین سال بعد ادامه می یابد که طی این مدت در سالهای اخیر نزدیک به ۴۵ هزار بار پره کشی انجام گرفته و بطور میانگین سالانه ۲۰ - ۱۵ هزار تن از انواع ماهیان استخوانی صید می گردد.

طی دهه های ۱۳۶۰ - ۱۳۲۰ ذخایر ماهیان استخوانی بدلیل برداشت غیر اصولی، برداشت بیش از حد از آب رودخانه ها و از بین رفتن محلهای تخمریزی طبیعی ماهیان در رودخانه ها و تالاب های ساحلی و کاهش سطح آب دریای خزر روند کاهشی شدیدی داشته بطوریکه برای مثال، میزان صید ماهی سفید از حدود ۴ هزار تن در سال ۱۳۱۹ به مقدار ۵۶۳ تن در سال ۱۳۶۱ رسید. از اوایل دهه ۱۳۶۰ کار تکثیر مصنوعی و رها سازی انبوه بچه ماهیان سفید در دستور کار شیلات ایران قرار گیرد. از اواخر دهه ۶۰ کار تکثیر و رها سازی بچه ماهیان سیم و سوف در استان گیلان و از اواسط دهه ۷۰ کار تکثیر و رها سازی بچه ماهیان کلمه و کپور در استان گلستان شروع و ادامه پیدا کرد. طی ۲۷ سال اخیر، شیلات ایران حدود ۳/۵ میلیارد عدد از انواع بچه ماهیانی که عمدتاً بچه ماهی سفید بوده است به رودخانه های استان های ساحلی رها سازی کرده است و طی این مدت حدود ۲۰۰ هزار تن ماهی سفید در سواحل ایرانی دریای خزر صید شده است. رها سازی بچه ماهیان اثر بسیار مثبتی در افزایش صید ماهیان استخوانی داشته و موجب افزایش میزان صید از ۴ - ۳ هزار تن در اوایل دهه ۱۳۶۰ به ۲۴ - ۲۰ هزار تن طی سالهای اخیر گردید.

با توجه به اهمیت ماهیان استخوانی در اقتصاد و معیشت مردم و تامین قسمتی از نیازهای پروتئینی جامعه و فقدان کتابی که بتواند نیازهای علمی مدیران، محققان، اساتید و دانشجویان و علاقمندان به مسائل شیلاتی را پاسخگو باشد، سعی گردید که با استفاده از منابع در دسترس، اطلاعات مربوط به این گروه از ماهیان در یک مجلد فراهم گردد. شایان توضیح است که تصاویر مربوط به ماهیان برگرفته از کتاب اطلس ماهیان حوضه جنوبی دریای خزر (آبهای ایران) تالیف آقایان نادری جلودار و عبدلی از انتشارات موسسه تحقیقات شیلات ایران (۱۳۸۳) و کتاب اطلس ماهیان ایران (آبهای داخلی گیلان) تالیف آقایان عباسی رنجبر، ولی پور، حقیقی، سرپناه و نظامی از انتشارات مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان (۱۳۷۸) می باشد.

در این کتاب پراکنش، زیست شناسی، وضعیت صید و صیادی و بازسازی ذخایر ماهیان استخوانی اقتصادی در سواحل ایرانی دریای خزر مورد بررسی قرار گرفته است. بر این باوریم که این

مجموعه عاری از اشکال نخواهد بود. باعث افتخار است که اساتید و همکاران ارجمند، ما را از عقاید و نظریات خود در باره آن آگاه نمایند تا در چاپهای بعدی تصحیح گردد. امید است این مجموعه مورد استفاده مدیران شیلاتی، محققین، اساتید معظم و دانشجویان رشته های شیلات و زیست شناسی دریا قرار گیرد .

شهرام عبدالملکی

داود غنی نژاد

فهرست مندرجات

پیشگفتار مؤلفین

فصل ۱ اول: مقدمه.....	۱
۱-۱- مشخصات عمومی دریای خزر.....	۱
۱-۲- اثر فعالیتهای انسانی بر اکوسیستم دریای خزر.....	۲۴
۱-۳- بحران زیست محیطی در دریای خزر.....	۲۵
۱-۴- مروری بر تاریخچه صید و صیادی و شیلات در سواحل ایرانی دریای خزر.....	۲۶
۱-۵- صید ماهیان استخوانی با پره ساحلی.....	۳۱
۱-۶- تحلیل عوامل موثر بر صید شرکتهای تعاونی پره.....	۳۳
فصل ۲: تقسیم بندی ماهیان دریای خزر و وضعیت ذخایر و صید آنها.....	۴۸
۲-۱- مقدمه.....	۴۸
۲-۲- ماهی سفید.....	۶۲
۲-۳- کفال ماهیان.....	۱۱۷
۲-۴- کپور معمولی.....	۱۷۴
۲-۵- ماهی کلمه.....	۱۹۶
۲-۶- ماش ماهی دریای خزر.....	۲۱۴
۲-۷- سس ماهی خزری.....	۲۳۰
۲-۸- سس ماهی بزرگ سر.....	۲۳۴
۲-۹- ماهی سوف.....	۲۴۵
۲-۱۰- ماهی سیم.....	۲۷۱

۲۸۸	۱۱- ۲- ماهی سیاه کولی
۳۰۱	۱۲- ۲- ماهی شاه کولی
۳۱۰	۱۳- ۲- ماهی آزاد
۳۳۲	۱۴- ۲- ماهی اسبله
۳۳۸	۱۵- ۲- شگ ماهیان
۳۶۲	فصل ۳: وضعیت ماهیان استخوانی دریای خزر در شرایط کنونی
۳۶۲	۱- ۳- مقدمه
۳۷۶	۲- ۳- نقاط قوت و ضعف در خصوص ماهیان استخوانی در سواحل ایرانی دریای خزر
۳۷۹	۳- ۳- راهکارها و پیشنهادها
۳۸۸	پیوست
۳۸۹	منابع